



КӨНҮЛ  
ЧОРДОНУНДА

# “Эскирген акчаларды жаңыртууга эбегейсиз каражат жумшалат”

**А**дамдар иш сапары, эс алуу же башка бир себептер менен чет өлкөгө чыкканда алгач ал өлкөнүн валютасынын сырткы көрүнүшүнөн эле өлкөгө таасирлене баштайт. Албетте, кимге болбосун кытыраган өз акчасын кир, айрык, тамтыгы чыккан башка валютага алмаштыруу жагымсыз. Балким, кимдир бирөөгө бул майда нерсе болушу мүмкүн, бирок так ушундай майда нерседен өлкөнүн экономикалык, саясий кадыр-баркы калыптанат эмеспи. Ошондуктан ар бир өлкө өзүнүн улуттук валютасынын тышкы көрүнүшүнө камкордук көрүшү керек. Камкордук банкноттун физикалык сапатын, дизайнын жана коргоо белгилерин жакшыртуу менен эле чектелбей, ар бир өлкө жаранынын акчага аяр мамиле кылуусу менен да коштолуусу зарыл. Эске алуучу дагы бир жагдай кылмышкерлер чыныгы акчалардан айырмалантпаш үчүн өзүнүн “чыгармаларын” эскирген, көп пайдаланылган акчага окшоштурууга аракет кылышат. Ошондуктан жасалма акча жасоо менен күрөшүүнүн бирден-бир жолу акча кармоонун жогорку маданиятына жетишүү. Кандай дебейли акчаларды айлантууда алардын “картайуу” процесси мыйзам ченемдүү көрүнүш. Жедеп эскирип калган акчаны транспортто же дүкөндөрдө албай койгондо адамдар ыңгайсыз абалда калат. Бирок эски, күйгөн, айрылган банкнотторду эч тоскоолдуксуз, бекер эле бардык коммерциялык банктардан же Улуттук банктан жаңы акчага алмаштырып алууну билгенибиз оң. Эскирген акчалар боюнча Улуттук банктын Нак акча менен иш алып баруу башкармалыгынын Кассалык операциялар бөлүмүнүн начальниги Исламбек ЭСТЕБЕСОВГО кайрылып айрым суроолорубузга жооп алдык.



- Исламбек мырза, азыр коммерциялык банктардын бардыгында эле эскирген, айрылган акчаларды алмаштырса болобу?  
- Улуттук банктын нормативдик-укуктук актыларына ылайык өлкө ичиндеги коммерциялык банктарда жасалма акчанын белгилери жок акчалардын дээрлик бардыгы алмаштырылат. Тактап айтканда, фрагменттеринин көп бөлүгүн жоготкон (күйгөн, карарып күйгөн жана чирип бараткан), бирок баштапкы аянтынын 80 пайызы сакталган, бир эле банкнотко тиешелүү бир нече фрагмент чапталып, акчанын 80 пайызы аянтынын түзгөн, ультракызыл нурларга

салганда түсүн, жаркыроосун өзгөрткөн, бирок сүрөттөрү даана көрүнгөн, акчаны чыгарууда жараксыз болуп калган акчаларды алмаштырса болот. Тыйындарды деле жасалма болбосо баштапкы формасынан өзгөртүлгөн (ийилген, кесилген, жалпайтылган), бирок эки бетинде тең сүрөттөр сакталган, катуу күйгөн же ксилога сыяктуу жегич суюктуктарга түшүп кеткен (өнү өзгөргөн, эрий түшкөн), даярдоо убагында бир жеринде кемчилиги болуп калган тыйындар коммерциялык банктарда алмаштырылат. Банктар жогоруда айтылгандай акча, тыйындарды физикалык

же юридикалык жактарга жарактуу акча, тыйындарга алмаштырып берет же банктык эсептерине которуп берет. Эгер акча же тыйын шектүү болсо алгач алар Улуттук банктын экспертизасына, андан соң Улуттук банктын алмаштыруусуна жөнөтүлүп, андан соң алмаштырылып берилет. Эгер коммерциялык банктар акчаны алмаштырып берүүдөн качса мыйзам чегинде жоопкерчиликке тартылышат.  
- Негизинен Улуттук банк мекемелеринде кандай, канча суммадагы жараксыз акчаны жарантуу акчага алмаштырса болот?  
- Акчалар үч түрдө

алмаштырылат. Биринчиси, банкноттун номиналына жараша жүз пайыз суммасында төлөнүп берилет. Фрагментинин көп бөлүгү жоголгон, бирок баштапкы аянтынын 51 пайызынан аз эмес бөлүгү сакталып калган, бир эле банкнотко тиешелүү бир нече фрагменттер чапталып, акчанын 51 пайызынан кем эмес бөлүгүн түзгөн, укук коргоо органдары атайын операциялар үчүн бетине атайын белгилерди койгон, даярдоо убагында жараксыз болуп калган акчалар жүз пайыз алмаштырылат. Экинчиси, номиналына жараша 50 пайыз суммасында төлөп берүү. Эгер акчанын элүү пайызы сакталып калса номиналына жараша анын жарымы гана төлөнүп берилет. Мисалы, 100 сомдук банкноттун 50 пайызы күйүп кетип, 50 пайызы сакталып калса ага 50

сом гана төлөнөт. Эгер баштапкы аянтынын 50 пайыздан азыраак бөлүгү болсо андай акчалар алмаштырылып берилбейт. Үчүнчүсү, эки бетинде сүрөттөрү сакталып, жалпы салмагынын 80 пайызын сактап калган тыйындарды жүз пайыз суммасында алмаштырып берүү. Эгер тыйын ийилип, жалпайып, кесилип, отко түшүп өңүн өзгөртүп, бирок 80 пайыз салмагын сактап калса ал алмаштырылат. Эгер салмагынын 80 пайыздан азыраагы калган болсо ал алмаштырылбайт.

- Эгер акча алмаштыруу боюнча суроолор болуп калса карапайым калк сиздер менен кантип байланышса болот?  
- Айрылган, тыгылган, ийрейген, күйгөн акча, тыйындарды алмаштыруу маселеси боюнча Улуттук банк мекемелерине күндүзгү саат 9.00дөн 12.00гө чейин кайрылса болот. Алсак, Чүй облусу жана Бишкек шаары боюнча: Т.Үмөталиев көчөсү 101, 105-кабинет (996312) 66-91-63, 66-91-41; Ош облусу боюнча: Ош шаары, Курманжан датка көчөсү, 119 (996 3222) 2-12-20; 2-12-07; Жалал-Абад облусу боюнча: Жалал-Абад шаары, Эркиндик көчөсү, 13 (996 3722) 5-27-72; 5-03-15; Ысык-Көл облусу боюнча: Каракол шаары, Токтогул көчөсү 265 (996 3922) 5-12-47; 5-12-58; Нарын облусу боюнча: Нарын шаары, Жамгырчы уулу Абас көчөсү, 6 (996 3522) 5-04-71; 5-04-69; Талас облусу боюнча: Талас шаары, Фрунзе көчөсү 291 (996 3422) 5-23-77; 5-20-77 деген дарек, телефондорго кайрылгандар туура, так жооп ала алышат.  
- Улуттук банк өңүлү, акча өмүрүн түшүнгөн адис катары элге кандай кеңеш айтат элеңиз?  
- Улуттук валютаны чыгарууга жана эскирген акчаларды кытыраган банкнотторго, шыңгыраган тыйындарга алмаштыруу үчүн өтө чоң каражат жумшалат. Биздин акчага жасаган аяр мамилебиз ар бир банкноттун, тыйындын элге кызмат кылуусун узартат. Ошондуктан сомубуздун беттерине жазбагыла, аны бүктөп, тоголоктобогула дээр элем. Нак акчаларды күнүмдүк колдонууда кагаз акчаларды капчыкта жазылган боюнча, а тыйындарды капчыктын башка чөнтөгүндө



кармасак жакшы болмок. Эгер баарыбыз акчаны ушундай кармасак акча белгилери өчпөй, акча өзүнүн уникалдуу касиетин, жакшынакай тышкы көрүнүшүн сактайт эле. Байыркы кытай ылакабында “сен акчаны кандай сактаарыңды көрсөтсөң, мен акчаны сенде аз же көп болушун айтып берем” деп айтылат. Анын сыңарындай, биздин бай же жакыр болушубуз да акчаны туура сактообуздан көз каранды. Ушуну унутпашыбыз керек.